

Η οικολογική κρίση και η άνοδος του μεταφασισμού

Αντίθεση

Η οικολογική κρίση επηρεάζει ριζικά τις υλικές συνθήκες της κοινωνικής αναπαραγωγής και επεκτείνεται πέρα από τις «φυσικές καταστροφές», οδηγώντας στην εμβάθυνση των αντιφάσεων που ενυπάρχουν στον καπιταλισμό. Η οικολογική κρίση δεν εκδηλώνεται μόνο σε γεγονότα όπως οι πλημμύρες, οι ξηρασίες και οι πανδημίες, αλλά παίζει επίσης άμεσο ρόλο στην τροφοδότηση συγκρούσεων, κοινωνικών αναταραχών και μαζικών εκτοπισμών. Σε ό,τι ακολουθεί, επιχειρούμε να εκθέσουμε μια ολοκληρωμένη επιχειρηματολογία για τη σύνδεση μεταξύ της οικολογικής κρίσης και της ανόδου αυτού που ονομάζουμε *μεταφασιστικό ρεύμα*, μια πολιτική και ιδεολογική τάση που ενισχύεται σε όλο τον κόσμο. Ο μεταφασισμός είναι η πολιτική μορφή της μετατροπής της ευρείας μαζικής αγανάκτησης για τις συνθήκες της κοινωνικής ύπαρξης σε εθνικισμό, ρατσισμό και εθνοπολιτισμικές συγκρούσεις, χωρίς να αμφισβητούνται στο ελάχιστο οι κυρίαρχες μορφές του αυταρχικού φιλελευθερισμού. Αντίθετα, λειτουργεί ως συμπλήρωμα αυτών των μορφών, λειτουργώντας ως μοχλός για την κανονικοποίηση των πολιτικών που κάποτε θεωρούνταν ακραίες και απαράδεκτες, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί έναν ψεύτικο αντίπαλο που τις νομιμοποιεί.

Η καπιταλιστική μορφή του μεταβολισμού μεταξύ κοινωνίας και φύσης

Η καπιταλιστική μορφή του μεταβολισμού μεταξύ κοινωνίας και φύσης καθορίζεται από την τάση του κεφαλαίου προς την αδιάκοπη και απεριόριστη επέκτασή του ως αυτοαξιοποιούμενη αξία. Αυτή η τάση έρχεται αναγκαστικά σε σύγκρουση με τις φυσικά καθορισμένες υλικές και χρονικές συνθήκες της παραγωγής, όπως οι βιολογικοί κύκλοι αναπαραγωγής των ζώων και των φυτών. Ο ομοιογενής, διαιρετός, κινητός και ποσοτικά απεριόριστος χαρακτήρας της αξιακής μορφής έρχεται σε άμεση αντίθεση με την ενότητα και τον αδιαίρετο χαρακτήρα των προϊόντων της φύσης, με την ποιοτική τους ποικιλομορφία, την τοπική τους ιδιομορφία και τα ποσοτικά τους όρια.

Το γεγονός ότι το κεφάλαιο θεωρεί κάθε κοινωνικά προσδιορισμένο φυσικό όριο ως εμπόδιο που πρέπει να ξεπεραστεί δεν σημαίνει ότι μια τέτοια υπέρβαση είναι πράγματι δυνατή χωρίς να διαταραχθεί η τοπική ή ακόμη και η πλανητική οικολογική ισορροπία. Αντιθέτως, ακριβώς από εδώ πηγάζει η δυνατότητα τόσο για καταστροφικές αλλαγές στα τοπικά και περιφερειακά οικοσυστήματα όσο και για μια συνολικότερη διατάραξη της πλανητικής οικολογικής ισορροπίας. Η διατάραξη της σημερινής πλανητικής οικολογικής ισορροπίας (με την ανάδυση της Ανθρωπόκαινου εποχής), η συσσώρευση αερίων του θερμοκηπίου, ρύπων και τοξικών ουσιών και

η δυνητικά μη αναστρέψιμη καταστροφική αλλοίωση του κλίματος –που οδηγεί στην καταστροφή των φυσικών προϋποθέσεων για την ικανοποίηση των ανθρώπινων κοινωνικών αναγκών– δεν είναι αναπόφευκτες συνέπειες της σύγκρουσης μεταξύ κοινωνίας και φύσης. Αντιθέτως, αποτελούν συγκεκριμένα ιστορικά φαινόμενα που συνδέονται με την επικράτηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Οι διαχειριστές και οι ειδικοί του καπιταλισμού αρχίζουν να συζητούν περί «ορθολογικής διαχείρισης των φυσικών πόρων» όταν η παραγωγικότητα του κεφαλαίου τίθεται σε κίνδυνο από την κατασπατάληση και τις καταστροφικές πρακτικές που είναι εγγενείς στις παραγωγικές διαδικασίες των εταιρειών και των κρατών που διευθύνουν. Σε αυτές περιλαμβάνονται η εξάντληση της καλλιεργούμενης γης, η αποψίλωση των δασών, η ρύπανση των υδάτων, η εξάντληση των ορυκτών καυσίμων και των σπάνιων γαιών που μπορούν εύκολα να εξορυχθούν κ.λπ. Όταν η περιβαλλοντική υποβάθμιση εμποδίζει την διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου, όπως για παράδειγμα μέσω της επιβράδυνσης της γεωργικής παραγωγικότητας ή της αύξησης των δαπανών για την καταπολέμηση των ασθενειών που σχετίζονται με τη ρύπανση, αυξάνοντας έτσι την αξία της εργασιακής δύναμης, οι εν λόγω περιπτώσεις περιβαλλοντικής υποβάθμισης χαρακτηρίζονται από την κυρίαρχη οικονομική επιστήμη ως «περιβαλλοντικές εξωτερικότητες» ή «αποτυχίες της αγοράς λόγω της έλλειψης δικαιωμάτων ιδιοκτησίας», μεταξύ άλλων όρων της αστικής οικονομικής επιστήμης. Αυτές οι κατηγορίες αντιπροσωπεύουν, σε μια μυστικοποιημένη μορφή, την *ανάγκη μετακύλισης του αυξημένου κόστους του κεφαλαίου στο παγκόσμιο προλεταριάτο* μέσω της επιβολής φόρων κατανάλωσης και της παροχής

επιδοτήσεων στις καπιταλιστικές επιχειρήσεις για την υιοθέτηση «φιλικών προς το περιβάλλον τεχνολογιών» («Green Deal», «ανανεώσιμες πηγές ενέργειας», «κυκλική οικονομία» και τα συναφή), προκειμένου να «εσωτερικοποιηθούν οι εξωτερικές περιβαλλοντικές οικονομίες», κατά την οικονομική μπαρουφολογία.

Η φύση ως κοινωνική κατηγορία

Η φύση δεν είναι άμεσα δεδομένη: δεν μπορεί να υπάρξει αδιαμεσολάβητη γνώση της φύσης. Η γνώση της και η έννοιά της είναι κοινωνικά διαμεσολαβημένες: η αντίληψη του τι είναι φυσικό σε κάθε δεδομένο στάδιο της κοινωνικής ανάπτυξης και ο τρόπος με τον οποίο σχετίζεται με την ανθρωπότητα, καθώς και η μορφή, το περιεχόμενο, το πεδίο εφαρμογής και η αντικειμενικότητα αυτής της έννοιας, επηρεάζονται όλα από τις κοινωνικές συνθήκες. Επομένως, η θέση ότι η φύση είναι μια «κοινωνική κατηγορία» υποδηλώνει, πάνω απ' όλα, ότι όλα τα φυσικά αντικείμενα διαμεσολαβούνται κοινωνικά από τη θεμελιώδη μορφή αντικειμενικότητας που επικρατεί σε μια συγκεκριμένη κοινωνία – δηλαδή, στον καπιταλισμό, από τη μορφή της αξίας.¹

1. Ασφαλώς, ούτε το περιεχόμενο της γνώσης μας για τη φύση ούτε η υλική της ύπαρξη εξαντλούνται στην κοινωνική μορφή της διαμεσολάβησής τους, καθώς το υλικό της έννοιας διατηρεί ένα υπόλοιπο που αντιστέκεται στην πλήρη αφομοίωση του σε αυτήν. «Η φύση είναι μια κοινωνική κατηγορία. Δηλαδή, το τι θεωρείται φύση σε μια ορισμένη βαθμίδα της κοινωνικής ανάπτυξης, το πώς συγκροτείται η σχέση αυτής της φύσης με τον άνθρωπο και το είδος της μορφής με την οποία συντελείται η αντιπαράθεσή του με αυτή, δηλαδή το τι σημαίνει φύση από την άποψη της μορφής και του περιεχομένου, του εύρους και της αντικειμενικότητας (Gegenständlichkeit), όλα αυτά προσδιορίζονται πάντα κοινωνικά».

Όπως έχουμε ήδη πει, η τάση του κεφαλαίου προς την αδιάκοπη και απεριόριστη επέκταση ως αυτοαξιοποιούμενη αξία μετατρέπει τη φύση σε ένα καθαρό αντικείμενο για τον άνθρωπο, σε ένα καθαρό ζήτημα ωφελιμότητας, ένα αντικείμενο το οποίο μπορεί να οικειοποιηθεί ελεύθερα χωρίς καμία ανησυχία για την κατασπατάληση του πλούτου και των δυνάμεών της – πόσο μάλλον για την «κληροδότησή του σε βελτιωμένη κατάσταση στις επόμενες γενεές».² Στο πλαίσιο του καπιταλισμού δεν υπάρχει ορθολογική ρύθμιση του μεταβολισμού μεταξύ κοινωνίας και φύσης που θα μπορούσε να εξασφαλίσει την ικανοποίηση των πλούσιων και πολύπλευρων ανθρώπινων αναγκών χωρίς την εξάντληση των φυσικών πόρων. Αυτή είναι η βάση της οικολογικής κρίσης που αντιμετωπίζουμε σήμερα, κύρια έκφραση της οποίας είναι η καταστροφική κλιματική αλλαγή.

Εκτός όμως από αυτή την αφηρημένη, υπολογιστική και τυπικά/εργαλειακά ορθολογική αντίληψη της φύσης που απορρέει από την οικονομική δομή του καπιταλισμού, μια άλλη αντίληψη της φύσης προέκυψε ως αντίδραση ενάντια στην καπιταλιστική πραγματοποίηση και την τάση της να «απογυμνώνει τον άνθρωπο από την ουσία του ως ανθρώπου»: μια ρομαντική-ανορθολογική αντίληψη που αποδίδει στη φύση τη σημασία αυτού που έχει αναπτυχθεί οργανικά, σε αντίθεση με τα τεχνητά δημιουργήματα του ανθρώπινου πολιτισμού. Όπως σημειώνει ο Γκέοργκ Λούκατς οξυδερκώς: «η έννοια της “οργανικής ανάπτυξης” ως μαχητικού συνθήματος ενάντια στην πραγματοποίηση απέκτησε μέσω του γερμανικού ρομαντισμού, της ιστορικής σχολής του

δικαίου, των Καρλάιλ (Carlyle), Ράσκιν (Ruskin) κ.λπ. μια ολοένα και πιο ξεκάθαρη αντιδραστική χροιά».³ Παρά τις αξιώσεις της, η ρομαντική/οργανιστική αντίληψη της φύσης υπηρετεί τη δικαιολόγηση και διαιώνιση της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων. Η απόρριψη της καπιταλιστικής πραγματοποίησης παίρνει τον χαρακτήρα μιας αντίθεσης που στρέφεται αποκλειστικά εναντίον των εξισωτικών, αντι-ιεραρχικών, αντιεξουσιαστικών πλευρών της νεωτερικότητας, οι οποίες, επιπλέον, στιγματίζονται ως παρακμακές, εκφυλισμένες, «ανθρωπιστικές» ή «ιουδαιο-κομμουνιστικές» από τη φασιστική απόφαση αυτού του ρεύματος.

Η επίκληση του «αίματος και της γης», η ιδέα μιας μυστικιστικής σύνδεσης μεταξύ μιας συγκεκριμένης εθνοτικής ομάδας και ενός συγκεκριμένου γεωγραφικού τόπου, η διάκριση μεταξύ των «αυτόματων» και των «έμψυχων», η αντίληψη της φύσης ως προτύπου ιδανικών κοινωνικών σχέσεων που βασίζονται στη σπάνη, τη φυλετική «ιεραρχία», τον ανταγωνισμό και την «επιλογή» είναι όλα χαρακτηριστικά της αναπτυσσόμενης εθνικιστικής μορφής της ρομαντικής-ανορθολογικής αντίληψης της φύσης. Αυτή η αντίληψη αποτελεί αναπόσπαστο μέρος ενός ιδεολογικού προγράμματος για τον περιορισμό και την εκτροπή των ταξικών και κοινωνικών αγώνων σε ενδοπρολεταριακές συγκρούσεις με βάση εθνικούς και φυλετικούς διαχωρισμούς. Αποσκοπεί στην επιβεβαίωση και την εδραίωση της ανισότητας και της ιεραρχίας ως της φυσικής κατάστασης πραγμάτων.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η αντίληψη της φύσης που προώθησε ο ιστορικός φασισμός και ο ναζισμός ήταν μια προσπάθεια να συγκεραστούν αυτοί οι δύο πόλοι. Η θετικιστική γνώση και η τεχνολογία συνδυάστηκαν με μια ισχυρή

Γ. Λούκατς, *Ιστορία και Ταξική Συνείδηση*, Εκδόσεις των Συναδέλφων, 2023, σ. 368-369.

2. Κ. Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, Τρίτος Τόμος, Σύγχρονη Εποχή, 2007, σ. 950.

3. Γ. Λούκατς, *ό.π.*, σ. 235, υποσημείωση 197.

αίσθηση ταυτότητας του αθάνατου «Volk» (Λαού) και της «πνευματικής υπόστασης» του. Η παλιγγενεσία του έθνους στο πλαίσιο μιας νέας παγκόσμιας τάξης συνέδεσε την έννοια της μυθικής σύγκρουσης των άριων και μη άριων πολιτισμών –ενός αγώνα μέχρι θανάτου για επιβίωση– με τις ψευδοεπιστημονικές θέσεις της φυλετικής ανθρωπολογίας, του κοινωνικού δαρβινισμού και της ευγονικής. Η κατάληψη των εδαφών της Ανατολικής Ευρώπης ήταν ταυτόχρονα ένα φυλετικό σχέδιο «επιστροφής στη γη» και η υλοποίηση μιας τεχνοκρατικής «ουτοπίας» (δηλ. δυστοπίας) που επιδιωκόταν να δημιουργηθεί «μέσα από μια διαδικασία καταστροφικής εκκαθάρισης, μέσα από την ανηλεή καθυπόταξη και “μετεγκατάσταση” των αυτόχθονων σλαβικών φυλών, την εξάλειψη του πολιτισμού τους, την εξόντωση των Εβραίων, των κομμουνιστών και των αιχμαλώτων πολέμου καθώς και του οποιουδήποτε απέπνεε κάτι το ανατρεπτικό ή το δυσγενές».⁴

Η οικολογική κρίση και η άνοδος των αντιδραστικών ιδεολογιών

Η οικολογική κρίση που περιγράφηκε στο πρώτο τμήμα του παρόντος κειμένου είναι μια βασική διάσταση της διαρκούς κρίσης αναπαραγωγής του κεφαλαίου που αποτελεί το υπόστρωμα ολόκληρης της ιστορικής περιόδου μετά τη «Μεγάλη Ύφεση» του 2008. Το ξέσπασμα της πανδημίας SARS-CoV-2, μιας παγκόσμιας υγειονομικής κρίσης που αποτελεί μια ακόμη μορφή της ενιαίας «πολυκρίσης» του κεφαλαίου,⁵ ήταν

4. Roger Griffin, *Modernism and Fascism*, Palgrave, 2007, σ. 324-326.

5. Σύμφωνα με τον Άνταμ Τουζ (Adam Tooze), ο οποίος έκανε τον όρο δημοφιλή, η «πολυκρίση» είναι μια ιστορική κατάσταση πολλαπλών κρίσεων, οι αιτίες και οι διαδικασίες των οποίων είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους και

η ίδια προϊόν του τρόπου με τον οποίο η καπιταλιστική παραγωγή σχετίζεται με τον μη ανθρώπινο κόσμο, και συνέβη σε μια εποχή που ακόμη και οι ισχυρότερες οικονομίες δυσκολεύονταν να ξεφύγουν από την παραπεταμένη οικονομική στασιμότητα και τους υπερβολικά χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Οι υπάρχουσες και αναμενόμενες αναταράξεις που προκαλούνται από την κλιματική αλλαγή διασταυρώνονται με τις εν εξελίξει καταστροφές λόγω της φτώχειας και της βίας. Τα προβλήματα αυτά επιδεινώνουν και ενισχύουν αμοιβαία το ένα το άλλο, με το ένα να εκδηλώνεται μέσω του άλλου.

Τα μέτρα που ελήφθησαν για την ενίσχυση της καπιταλιστικής κοινωνικής αναπαραγωγής και συσσώρευσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας και μετά το ξέσπασμα της «κρίσης πληθωρισμού» δεν μπόρεσαν να αντιστρέψουν τα βαθύτερα προβλήματα της κερδοφορίας και της διευρυμένης αναπαραγωγής του κεφαλαίου σε παγκόσμιο επίπεδο. Ως αποτέλεσμα, παρά τις φλυαρίες για μια «ήπια προσγείωση» της οικονομίας, ακόμη και οι συστημικοί οικονομολόγοι συνεχίζουν να προβλέπουν μια παρατεταμένη περίοδο διηνεκούς στασιμότητας (ή ακόμη και «στασιμοπληθωρισμού») για την επόμενη περίοδο. Λόγω των στερημένων και ζοφερών συνθηκών διαβίωσης σε πολλά μέρη του κόσμου, μόλις άρθηκαν τα περιοριστικά μέτρα του COVID σημειώθηκε σημαντική ανάκαμψη των μεταναστευτικών ρευμάτων. Από την Ουκρανία και το Ναγκόρνο Καραμπάχ μέχρι την Παλαιστίνη, την Ερυθραία και το Δυτικό Σαχέλ, καθώς και την Αιτή, την Κούβα και τη Βενεζουέλα, οι μετακινήσεις ανθρώπων έχουν λάβει τεράστιες δι-

δημιουργούν πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα. Όπως το βλέπουμε εμείς, η «πολυκρίση» είναι η πολύπλευρη εμφάνιση της κρίσης αναπαραγωγής του κεφαλαίου.

αστάσεις τον τελευταίο καιρό. Σχεδόν παντού, αυτό οφείλεται σε παράγοντες όπως οι δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής (ξηρασίες, πλημμύρες και πυρκαγιές), το ξέσπασμα στρατιωτικών συγκρούσεων και η αυξανόμενη φτωχοποίηση που προκλήθηκε από την πανδημία, την αύξηση των τιμών των τροφίμων και τις επιπτώσεις της αύξησης των επιτοκίων από τις κεντρικές τράπεζες του παγκόσμιου Βορρά στις φτωχότερες χώρες του κόσμου.

Είναι προφανές ότι η οικολογική διάσταση της καπιταλιστικής κρίσης οξύνει τις υπάρχουσες αντιφάσεις, καθώς συνδέεται άμεσα και έμμεσα με τον εκτοπισμό ενός τεράστιου αριθμού ανθρώπων, οδηγώντας σε σημαντική αύξηση των μεταναστευτικών ρευμάτων. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο, εκτός από τα κλασικά αντιδραστικά παραληρήματα του κοινωνικού δαρβινισμού που παρουσιάζουν την ανισότητα και την «επιβίωση του ισχυρότερου» ως αναπόφευκτα και αμετάκλητα «δεδομένα της φύσης» (π.χ. τις παραληρητικές ιδέες που διαπερνούν την άρνηση του COVID και τον αντιεμβολιαστικό λόγο σχετικά με την υποτιθέμενη ανωτερότητα της «φυσικής ανοσίας»), έχουν επίσης επανεμφανιστεί διάφορες αναμασημένες εκδοχές του νεομαλθουσιανισμού.

Η υποτιθέμενα πιο «νηφάλια» εκδοχή αυτής της ιδεολογίας αναπαράγει τις βασικές θέσεις του Γκάρρετ Χάρντιν (Garrett Hardin) στο άρθρο του «Lifeboat Ethics» που δημοσιεύτηκε το 1974. Σε αυτό το άρθρο, η Γη παρομοιάζεται με έναν ωκεανό όπου οι κάτοικοι των πλούσιων χωρών επιπλέουν μέσα σε σωσίβια λέμβους, ενώ οι μη προνομιούχοι άνθρωποι από τις φτωχότερες περιοχές έχουν παρασυρθεί από τα κύματα.⁶ Σύμφωνα με τον Χάρντιν, η

χωρητικότητα των σωσίβιων λέμβων είναι περιορισμένη και αν τα πλούσια έθνη επιτρέψουν στους φτωχούς να μπουν στις σωσίβιες λέμβους, τότε όλοι θα χαθούν: «Απόλυτη δικαιοσύνη, απόλυτη καταστροφή». Μετα-αριστεροί αντιδραστικοί, όπως η Ζάρα Βάγκενκνεχτ, για παράδειγμα, υποστηρίζουν ότι οι περιορισμένοι πόροι του «κράτους πρόνοιας» πρέπει να διατεθούν στους πολίτες του έθνους, προσχωρώντας στον λόγο των νεοφιλελεύθερων καθεστώτων λιτότητας που προωθούν την κοινωνική επιβολή της σπάνης μέσω των μέτρων λιτότητας. Ωστόσο, η σημερινή σπάνη δεν είναι «φυσική» αλλά κοινωνικά και πολιτικά προσδιορισμένη από την ενδογενή δυναμική της καπιταλιστικής συσσώρευσης.

Μια πιο απροκάλυπτα αντιδραστική πληθυσμιακή ιδεολογία είναι η λεγόμενη θεωρία της «Μεγάλης Αντικατάστασης», ιδιαίτερα δημοφιλής μεταξύ της ακροδεξιάς, της «εναλλακτικής δεξιάς» (alt-right) και των καθαρών ναζιστών. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία συνωμοσίας, οι «παγκόσμιες ελίτ» αντικαθιστούν δημογραφικά και πολιτισμικά τους λευκούς πληθυσμούς με μη λευκούς και ιδιαίτερα με μουσουλμάνους μέσω της μαζικής μετανάστευσης, της διαφορικής δημογραφικής ανάπτυξης και της μείωσης του ποσοστού γεννήσεων των λευκών Ευρωπαίων και Αμερικανών. Αυτή η πτώση του ποσοστού γεννήσεων αποδίδεται στην «έμφυλη ιδεολογία» (gender ideology), στους μαζικούς εμβολιασμούς, στις «κατασκευασμένες ασθένειες» (ο COVID έχει παρουσιαστεί ως τέτοια), στους χημικούς ψεκασμούς (chemtrails), στη νομιμοποίηση των αμβλώσεων, στον έλεγχο του μυαλών και στη χειραγώγηση από τα ΜΜΕ, στα «ξενοοιστρογόνα» που

6. G. Hardin, «Lifeboat Ethics: the Case Against Helping the Poor», *Psychology Today*, Σεπτέμβριος

1974, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://rintintin.colorado.edu/~vancecd/phil1100/Hardin.pdf>

περιέχονται στη γενετικά τροποποιημένη σόγια και σε άλλους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς... και ένα σωρό άλλες επικίνδυνες ασυναρτησίες που δεν έχουν τελειωμό. Η θεωρία συνωμοσίας περί της «Μεγάλης Αντικατάστασης» μοιράζεται με τους πιο «ευυπόληπτους» νεομαλθουσιανούς λόγους την περιφρόνηση για τον υπέρμετρο πολλαπλασιασμό των φτωχών ανθρώπων, οι οποίοι παρουσιάζονται ως απειλή για τα «πιο εργατικά και πιο άξια μέλη» της κοινωνίας.⁷

Το μανιφέστο με τίτλο «Η Μεγάλη Αντικατάσταση», που αναρτήθηκε στο διαδίκτυο από τον αυτοαποκαλούμενο «εθνο-εθνικιστή (ethno-nationalist) οικοφασίστα», ο οποίος δολοφόνησε 51 μουσουλμάνους πιστούς στη Νέα Ζηλανδία στις 15 Μαρτίου 2019, θρηνεί για το φθινόγον ποσοστό γονιμότητας των «λευκών εθνών» σε σύγκριση με τις μη λευκές «φυλές». Όπως έγραψε ο δολοφόνος στο εμετικό του παραλήρημα: «το περιβάλλον καταστρέφεται από τον υπερπληθυσμό [sic], εμείς οι Ευρωπαίοι είμαστε μία από τις ομάδες που δεν υπερπληθαίνουν τον κόσμο. Οι εισβολείς είναι αυτοί που υπερπληθαίνουν τον κόσμο. Σκοτώστε τους εισβολείς, σκοτώστε τον υπερπληθυσμό και με αυτόν τον τρόπο σώστε το περιβάλλον». Είναι αξιοσημείωτο ότι το εν λόγω ρυπαρογράφημα συνδέει άμεσα την κλιματική αλλαγή με τη μετανάστευση και τα ποσοστά γεννήσεων. Ως απάντηση στην ερώτηση «Γιατί να εστιάσουμε στη μετανάστευση και τα ποσοστά γεννήσεων, όταν η κλιματική αλλαγή είναι ένα τόσο τεράστιο ζήτημα;» γράφει: «Επειδή είναι το ίδιο ζήτημα».

Άρνηση της κλιματικής αλλαγής

Η διεστραμμένη σύνδεση μεταξύ της κλιματικής αλλαγής και της «μεγάλης αντικατάστασης» μπορεί να αποδοθεί σε μια γενική αίσθηση περί της καταστροφικής, μη τοπικά προσδιορισμένης κρίσης. Ωστόσο, η συνήθης προσέγγιση που ακολουθεί το αναδυόμενο ακροδεξιό ρεύμα –η σύσταση του οποίου προέρχεται τόσο από τη δεξιά όσο και από την αριστερά– είναι η άρνηση της κλιματικής αλλαγής. Υπάρχουν διάφορες μορφές άρνησης: άρνηση της τάσης («δεν υπάρχει αύξηση της θερμοκρασίας»), άρνηση της αιτίας («προκαλείται από τους κύκλους του ήλιου και όχι από τον άνθρωπο»), άρνηση των επιπτώσεων («δεν θα κάνει κακό, αντίθετα θα βοηθήσει την εξάπλωση των δασών»), άρνηση της δράσης («δεν μπορούμε/δεν χρειάζεται να κάνουμε τίποτα») και άρνηση του επείγοντος («έχουμε ακόμη πολύ χρόνο για να αντιδράσουμε»). Ο λόγος για τον οποίο η άρνηση της κλιματικής αλλαγής επικρατεί μέσα σε αυτό το ρεύμα είναι η δυσκολία επίρριψης της ευθύνης στους μετανάστες και η ανακάλυψη εθνικιστικών τοπικών αιτιών για ένα παγκόσμιο φαινόμενο που αποτελεί έκφραση της υπερεθνικής δομής και λογικής της καπιταλιστικής παραγωγής, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα ορυκτά καύσιμα ως τη σημαντικότερη πηγή ενέργειας.

Η άρνηση της κλιματικής αλλαγής βοηθά ώστε ο καπιταλισμός ως τρόπος παραγωγής να παραμείνει αλώβητος από την κριτική, αποκρύπτοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ανάγκη για μετασχηματισμό των σχέσεων παραγωγής. Αντίθετα, οι καταστροφικές κοινωνικές του συνέπειες και η δυστυχία, που βιώνουν κυρίως οι φτωχότεροι πληθυσμοί (λιμοί, ασθένειες, εμφύλιοι πόλεμοι κ.λπ.), αποδίδονται στη δική τους ανεπάρκεια. Επιπρόσθετα, αντί να

7. R. Malthus, *An Essay on the Principle of Population*, ESP, 1998 [1798], σ. 27.

αντιμετωπίζουν τα αίτια της κλιματικής κρίσης, λαμβάνονται δολοφονικά μέτρα ασφαλείας στο πλαίσιο της στρατιωτικοποιημένης διαχείρισης των συνεπειών της. Όπως παρατηρούν οι Σαμ Μουρ και Άλεξ Ρόμπερτς στο *The Rise of Ecofascism*, «η ιδεολογία της άρνησης προσπαθεί να υπερβεί τα περιβαλλοντικά όρια, εξωτερικεύοντας τον κίνδυνο σε άλλους. Η επιβολή μέτρων ασφάλειας μετατρέπει αυτόν τον κίνδυνο σε κερδοφόρο σύστημα ελέγχου. Δεν πρόκειται για δύο ανεξάρτητες τάσεις, αλλά για δύο όψεις της διακυβέρνησης της φύσης και της κοινωνίας, που συμπίπτουν ολοένα και περισσότερο: η μία παράγει και μετακυλίζει τον κίνδυνο, η άλλη τον κεφαλαιοποιεί».⁸ Τρανό παράδειγμα αποτελεί η πολιτική της κυβέρνησης Τραμπ, η οποία αφενός αρνείται την ύπαρξη της κλιματικής αλλαγής και αφετέρου προωθεί την επέκταση του τείχους στα σύνορα των ΗΠΑ με το Μεξικό, το οποίο χρησιμεύει για να αποτρέψει την είσοδο μεταναστών που, μεταξύ άλλων αιτιών, δημιουργεί και η κλιματική κρίση.

Αντιδραστική οικολογία και θεωρίες συνωμοσίας

Δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι οι ακροδεξιές δυνάμεις που βρίσκονται στην εμπροσθοφυλακή της άρνησης της κλιματικής αλλαγής εκφράζουν ταυτόχρονα έναν τοπικιστικό και εθνικιστικό λόγο υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος και έχουν προσπαθήσει ακόμη και να εμπλακούν σε διαμαρτυρίες κατά της εγκατάστασης ανεμογεννητριών και σε άλλους τοπικούς περιβαλλοντικούς αγώνες. Αυτός ο τύπος περιβαλλοντισμού δεν επιτίθεται στην καπιταλιστική εκμετάλλευση της φύσης, αλλά

μετατοπίζει το ζήτημα στην υπεράσπιση της «πατρογονικής γης» και του τοπίου, καθώς και της «παραδοσιακής» εθνικής κουλτούρας και τρόπου ζωής. Η CasaPound στην Ιταλία, η Patriotic Alternative στη Βρετανία και η Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα αντιμετώπισαν την καταστροφή του τοπικού περιβάλλοντος (π.χ. των βουνών της Μάνης, στην περίπτωση των ντόπιων στελεχών της ΧΑ) ως εξοργιστική παραβίαση των φυσικών ορίων, ενώ ταυτόχρονα υπερασπίζονται τις δομικές προϋποθέσεις των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα (π.χ. την εξόρυξη και καύση λιγνίτη για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στη Βόρεια Ελλάδα).

Η αντιμετώπιση της συνολικής κλιματικής κρίσης θα απαιτούσε ριζικό μετασχηματισμό της παραγωγής εν γένει και της παραγωγής ενέργειας πιο συγκεκριμένα. Αντίθετα, ο «πράσινος καπιταλισμός» και η ανάπτυξη της «παραγωγής ανανεώσιμων πηγών ενέργειας» αποτυγχάνουν να δώσουν λύση στο πρόβλημα της περιβαλλοντικής καταστροφής και δημιουργούν ακόμη περισσότερα προβλήματα με διαφορετικούς τρόπους. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, η αύξηση της εξόρυξης των πρώτων υλών που θα απαιτηθεί για την κατασκευή επαρκών ηλιακών και αιολικών μονάδων για ετήσια παραγωγή περίπου 7 τεραβάτ ηλεκτρικής ενέργειας μέχρι το 2050, προκειμένου να τροφοδοτηθεί η παγκόσμια οικονομία περίπου κατά το ήμισυ, είναι τεράστια: 17 εκατομμύρια τόνοι χαλκού, 20 εκατομμύρια τόνοι μολύβδου, 25 εκατομμύρια τόνοι ψευδαργύρου, 81 εκατομμύρια τόνοι αλουμινίου και όχι λιγότεροι από 2,4 δισεκατομμύρια τόνοι σιδήρου.⁹ Η μετάβαση στις ανανεώσιμες πηγές

8. Sam Moore & Alex Roberts, *The Rise of Ecofascism. Climate Change and the Far Right*, Polity, 2022, σ. 44.

9. «The Growing Role of Minerals and Metals for a Low Carbon Future», *World Bank*, 2017. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/207371500386458722>

ενέργειας θα απαιτήσει τεράστια αύξηση σε σχέση με τα υφιστάμενα επίπεδα εξόρυξης. Η ζήτηση για νεοδύμιο –απαραίτητο στοιχείο στις ανεμογεννήτριες– θα πρέπει να αυξηθεί κατά 35% προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος των μηδενικών εκπομπών, η ζήτηση για ίνδιο, απαραίτητο για την ηλιακή τεχνολογία, θα τριπλασιαστεί, ενώ η ζήτηση για λίθιο, απαραίτητο για την αποθήκευση ενέργειας, προβλέπεται να αυξηθεί κατά 27 φορές. Αν εξετάσουμε μόνο το λίθιο, οι χημικές διαρροές από τα ορυχεία λιθίου έχουν δηλητηριάσει ποτάμια από τη Χιλή μέχρι την Αργεντινή, και από τη Νεβάδα μέχρι το Θιβέτ, καταστρέφοντας ολόκληρα οικοσυστήματα γλυκών νερών.¹⁰ Και αυτοί οι αριθμοί θα κάλυπταν μόνο την ενέργεια που απαιτείται για την υφιστάμενη καπιταλιστική παραγωγή. Με άλλα λόγια, αν δεν υπάρξει ριζικός μετασχηματισμός της κοινωνικής αναπαραγωγής, η λεγόμενη «καθαρή ενέργεια» μπορεί να γίνει εξίσου καταστροφική με τα ορυκτά καύσιμα.¹¹

Ωστόσο, η κριτική που προέρχεται από τις αντιδραστικές δυνάμεις δεν εστιάζει στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και στη δυναμική της καπιταλιστικής συσσώρευσης, αλλά προωθεί μια εθνικιστική-λαϊκιστική αφήγηση σύμφωνα με την οποία «ο απλός λαός» απειλείται από τις κοσμοπολίτικες, φιλελεύθερες «ελίτ» –τους λεγόμενους «παγκοσμιοποιητές» (globalists)– οι

οποίες εκμεταλλεύονται το «ψέμα της κλιματικής αλλαγής» για να προωθήσουν τα συμφέροντά τους εις βάρος του «κοσμάκη», καταστρέφοντας το τοπικό περιβάλλον, τον τρόπο ζωής και την οικονομία προκειμένου να επιτύχουν την παγκόσμια επικυριαρχία (τη «Νέα Τάξη Πραγμάτων»)¹² ή/και να προωθήσουν «μια παγκόσμια βιομηχανία πολλών δισεκατομμυρίων δολαρίων».¹³ Ασφαλώς, οι καπιταλιστικές εταιρείες σε όλο τον κόσμο εκμεταλλεύονται την κλιματική αλλαγή για να αποκομίσουν κέρδη. Ωστόσο, το γεγονός ότι φράξιες του κεφαλαίου μπορούν να αποκομίσουν κέρδη από την εκμετάλλευση της κλιματικής αλλαγής δεν σημαίνει, φυσικά, ότι «η κλιματική αλλαγή είναι μια απάτη», όπως αντίστοιχα το γεγονός ότι η Pfizer ανακοίνωσε τεράστια κέρδη μετά την παραγωγή του εμβολίου για τον κορωνοϊό δεν καθιστά τον COVID μια απάτη. Θα έπρεπε να έχει χάσει κανείς κάθε ικανότητα κριτικής σκέψης για να καταλήξει σε τέτοια συμπεράσματα, καθώς προδίδουν μια σοβαρή έλλειψη κατανόησης του τρόπου λειτουργίας της καπιταλιστικής εμπορευματοποίησης και κερδοφορίας.¹⁴

12. Ήδη από το 2003, ο Ρεπουμπλικανός γερο-σιστής της Οκλαχόμα Τζέιμς Ινχόφι (James Inhofe) υποστήριζε ότι οι υποστηρικτές του Πρωτοκόλλου του Κιότο για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στοχεύουν στην παγκόσμια επικυριαρχία. Βλ. εδώ: <https://web.archive.org/web/20070328212952/http://inhofe.senate.gov/pressreleases/climate.htm>

13. Βλ. το ντοκιμαντέρ του Martin Durkin, *The Great Global Warming Swindle* που είναι διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.washtimes.com/world/20070306-122226-6282r.htm>

14. Το γεγονός ότι ένα όχι αμελητέο μέρος της αριστεράς και του αναρχικού χώρου ασπάζεται επίσης έναν ρηχό λαϊκιστικό αντικαπιταλισμό/αντι-ιμπεριαλισμό ή/και μια νεορομαντική κριτική της επιστήμης και της τεχνολογίας έχει οδηγήσει σε ορισμένες περιπτώσεις στην υιο-

/pdf/117581-WP-P159838-PUBLIC-Cli-mateSmartMiningJuly.pdf

10. Amit Katwala, «The Spiraling Environmental Cost of our Lithium Battery Addiction», *Wired*, 5.8.2018. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://www.wired.co.uk/article/lithium-batteries-environment-impact>

11. Jason Hickel, «The Limits of Clean Energy», *Foreign Policy*, 6.0.2019. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://foreignpolicy.com/2019/09/06/the-path-to-clean-energy-will-be-very-dirty-climate-change-renewables/>

Η συνωμοσιολογική σκέψη δεν στρέφει απλώς τη δυσaréσκεια μακριά από τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις. Εργαλειοποιείται επίσης από τις κυβερνήσεις για να μετακυλήσουν την ευθύνη για τις αποτυχίες τους στους πιο βολικούς αποδιοπομπαίους τράγους, κατευθύνοντας την οργή εναντίον των πιο αδύναμων και περιθωριοποιημένων τμημάτων του πληθυσμού. Στην περίπτωση της Ελλάδας, οι ευρέως διαδεδομένες θεωρίες συνωμοσίας ότι οι δασικές πυρκαγιές προκαλούνται από εμπρηστές στο πλαίσιο ενός γενικού σχεδίου για την ερήμωση ολόκληρων περιοχών, την αλλαγή της χρήσης γης, την εγκατάσταση ανεμογεννητριών ή, σε μια άλλη εκδοχή, από μυστικούς πράκτορες της Τουρκίας ή ύποπτα στοιχεία που συνωμοτούν εναντίον της χώρας, έχουν γίνει μέρος του επίσημου λόγου του ελληνικού κράτους. Ο Μητσοτάκης, ο σημερινός πρωθυπουργός της Ελλάδας, δεν δίστασε να επαναλάβει και να προωθήσει το συνωμοσιολογικό ρατσιστικό αφήγημα ότι οι μετανάστες/πρόσφυγες ευθύνονται για την πρωτοφανή καταστροφή των πυρκαγιών του Έβρου τον Αύγουστο του 2023, παρόλο που οι επίσημες ανακοινώσεις της πυροσβεστικής υπηρεσίας απέδιδαν την πυρκαγιά σε κεραυνούς στο πλαίσιο ενός φαινομένου ξηρής καταιγίδας. Παράλληλα, έδωσε πολιτική κάλυψη στις φασιστικές πολιτοφυλακές που δρούσαν στα σύνορα συλλαμβάνοντας, βασανίζοντας και ληστεύοντας μετανάστες και πρόσφυγες, παρουσιάζοντας τα ρατσιστικά πογκρόμ ως πράξεις «αυτοδικίας» κατά των (ανύπαρκτων) εμπρηστών, αποσιωπώντας πλήρως το γεγονός ότι οι πολιτοφυλακές αυτές συγκροτήθηκαν σε πλήρη συνεργασία με τις

θέτηση αντιδραστικών αφηγήσεων πολύ κοντά σε αυτές που υιοθετεί η ακροδεξιά. Σε αυτό το πλαίσιο, οικοφασιστικές ομάδες έχουν αναδυθεί ακόμη και μέσα από τον χώρο των ατομικιστών αναρχικών (ITS).

τοπικές αρχές, τους συνοριοφύλακες και την αστυνομία.

Μια άλλη πρακτική άρνησης την οποία οικειοποιήθηκε και εργαλειοποίησε η ελληνική κυβέρνηση ήταν η κατηγορία ότι οι επιστήμονες και οι ερευνητικοί φορείς εξυπηρετούν την πολιτική ατζέντα ενός σκοτεινού εχθρού του έθνους (σε ορισμένες περιπτώσεις ο εχθρός αυτός ταυτίζεται με τις παγκοσμιοποιητικές ελίτ, σε άλλες περιπτώσεις με τους αριστερούς προδότες που εξυπηρετούν τα συμφέροντα εχθρικών χωρών). Πρώτα, το Υπουργείο Περιβάλλοντος επιτέθηκε στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα γεωσκόπησης Copernicus (το τμήμα γεωσκόπησης του διαστημικού προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από το οποίο αργότερα ζητήθηκε επίσημα βοήθεια για τις πλημμύρες), με τον ισχυρισμό ότι η εκτίμησή του για την τεράστια επιφάνεια που καταστράφηκε από τις πυρκαγιές ήταν ανακριβής επειδή οι δορυφορικές εικόνες έχουν «χαμηλή ανάλυση». Στη συνέχεια, βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας επιτέθηκαν στο Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών, υποστηρίζοντας ότι διεξάγει προπαγάνδα και παίζει πολιτικό παιχνίδι λόγω των στοιχείων που δημοσίευσε για τις mega-πυρκαγιές και την τεράστια αύξηση των καμένων εκτάσεων. Είναι προφανές ότι για να συγκαλύψουν την πλήρη ανεπάρκεια και ανικανότητα των κρατικών υποδομών και υπηρεσιών στην αντιμετώπιση των καταστροφών που προκαλούνται από την πρωτοφανή ζέστη και ξηρασία και τις ακραίες πλημμύρες οι οποίες επιστρέφουν με πρωτοφανή συχνότητα λόγω της κλιματικής αλλαγής, οι κρατικές αρχές δεν θα διστάσουν να χρησιμοποιήσουν οποιοδήποτε μέσο, συμπεριλαμβανομένων των μεθόδων και της γλώσσας της φασιστικής ακροδεξιάς.¹⁵

15. Η ανεπάρκεια αυτή οφείλεται στην εσκεμμένη επιλογή επί σειρά ετών να υπο-

Μεταφασισμός

Μια τέτοια αυταρχική προσέγγιση μπορεί να επιτρέψει την απρόσκοπτη συνέχιση της λεηλασίας της φύσης, μετακυλίνοντας το κόστος και τους κινδύνους της κλιματικής κρίσης στα πιο αδύναμα τμήματα του παγκόσμιου προλεταριάτου. Μπροστά στον αυξανόμενο ανταγωνισμό και τη σκλήρυνση του κρατικού αυταρχισμού απέναντι σε κάθε αίτημα, ένα σημαντικό μέρος του «εγχώριου» προλεταριακού πληθυσμού είναι πιθανό να ευθυγραμμιστεί με τον κυβερνητικό αυταρχισμό και να αποδεχτεί ως στρατηγική επιβίωσης μια αυταρχική «λύση» σε κάθε κοινωνικό ζήτημα, συμπεριλαμβανομένου του ζητήματος της κλιματικής αλλαγής, μέσω της εμβάθυνσης των διαιρέσεων στο εσωτερικό του προλεταριάτου.

Η πολιτική έκφραση αυτής της τάσης μπορεί να φανεί στην ανάδυση, σε όλο τον κόσμο, ενός νέου ακροδεξιού ρεύματος που είτε έχει καταλάβει την εξουσία (Αργεντινή, Ουγγαρία, Ιταλία) είτε εναλλάσσεται με αυταρχικές νεοφιλελεύθερες δυνάμεις (στις οποίες περιλαμβάνονται τα λεγόμενα αριστερά και σοσιαλδημοκρατικά κόμματα που έχουν μετατραπεί σε νεοφιλελεύθερα τα τελευταία 35 χρόνια). Και στις δύο περιπτώσεις, η απανθρωποποίηση των μεταναστών χωρίς χαρτιά και των απόκληρων πολιτών (Ρομά, τοξικομανείς και άστεγοι) έχει κανονικοποιηθεί. Το προσωπείο ενός υποτιθέμενου «αντισυστημικού» χαρακτήρα επιτρέπει στο νέο ακροδεξιό ρεύμα να κινητοποιήσει μαζικά τα πιο αντιδραστικά και δυσανεκτικά τμήματα της εργατικής τάξης και των μικροαστών υπέρ της αποκατάστασης της εθνικής ομοιογένειας και της κοινωνικής σταθερότητας, δηλ. υπέρ της βί-

αιης αποκατάστασης της ενότητας του κυκλώματος αναπαραγωγής του εθνικού κοινωνικού κεφαλαίου.¹⁶ Ακολουθώντας τον Ούγγρο μαρξιστή Γκάσπαρ Μίκλος Ταμάς, ονομάζουμε αυτό το ρεύμα *μεταφασιστικό*,¹⁷ ένας όρος που αναφέρεται σε μια μορ-

16. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο ρεύμα προβάλλεται ως αδέσμευτο κοινωνικό κίνημα, πέρα από τη διάκριση μεταξύ αριστεράς και δεξιάς. Βέβαια, τα ζητήματα που έχει εγείρει έως σήμερα αποτελούν σαφώς μέρος προϋπαρχόντων ακροδεξιών και αντιδραστικών θέσεων, όπως η επίθεση ενάντια στη «woke αριστερά» και τους «δικαιωματιστές», η καλλιέργεια του φόβου για την υποτιθέμενη «εισβολή» μεταναστών και το επικείμενο «κλιματικό lockdown», η δημιουργία ηθικού πανικού ενάντια στα εμβόλια που θα αλλοιώσουν «τα σώματα και το DNA των παιδιών μας» κ.λπ. Ωστόσο, στο πλαίσιο του υποτιθέμενου αντισυστημικού του χαρακτήρα, είναι σημαντικό για το ρεύμα αυτό να παρουσιάζεται ως ρήξη με την κυρίαρχη πολιτική και να ισχυρίζεται ότι αποτελεί κάτι που υπερβαίνει την παραδοσιακή αντίθεση μεταξύ αριστεράς και δεξιάς. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η συμμετοχή ορισμένων επιφανών αυτοπροσδιοριζόμενων «προοδευτικών», αριστερών και αντιεξουσιαστών είναι τόσο κρίσιμη για τη συγκρότησή του.

17. G. M. Tamás, «On Post-Fascism», *Boston Review* (διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://www.bostonreview.net/articles/g-m-tamas-post-fascism/>). Πέρα από τις σημαντικές διαφορές τους, το βασικό κοινό στοιχείο μεταξύ φασισμού και μεταφασισμού, το οποίο στην τελευταία περίπτωση δικαιολογεί το δεύτερο συνθετικό του όρου, είναι η δυαδική μορφή του κράτους. Από τη μία πλευρά, υπάρχει το «κανονικό κράτος» (Normenstaat), όπου το κράτος δικαίου διατηρείται για όσους ανήκουν στην πολιτική κοινότητα· από την άλλη πλευρά, υπάρχει το «κράτος αυθαιρεσίας» (Maßnahmenstaat), όπου η μεταχείριση όσων αποκλείονται από την πολιτική κοινότητα καθίσταται αυθαίρετη και εκτός νόμου (για το σημείο αυτό, βλ. Ernst Fraenkel, *The Dual State. A Contribution to the Theory of Dictatorship*, Oxford University Press, 1941). Στον σημερινό κόσμο, αυτοί που αποκλείονται από τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου είναι κυρίως οι μετανάστες και οι πρόσφυγες που είναι

χρηματοδοτούνται βασικές δημόσιες υπηρεσίες, όπως η δασική υπηρεσία και η αντιπλημμυρική προστασία.

φή πολιτικής η οποία συνδυάζει στοιχεία του νεοφιλελευθερισμού, του εθνικισμού, του υπερφιλελεύθερου ατομικισμού και της σύγχρονης δημοκρατίας, ενώ ταυτόχρονα αποκλείει επίσημα ή ανεπίσημα από την ιδιότητα του πολίτη τον σταθεροποιημένο πλεονάζοντα πληθυσμό, δηλαδή τον πληθυσμό που δεν μπορεί καν να πουλήσει την εργασιακή του δύναμη προς εκμετάλλευση, ο οποίος αποτελεί την πλειονότητα των ανθρώπων στις φτωχότερες χώρες και ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού στις αναπτυγμένες χώρες, το οποίο επιβιώνει μέσω της «ανθρωπιστικής» βοήθειας και της «άτυπης» οικονομίας.

* * *

Σκιαγραφήσαμε συνοπτικά μια αδρή εικόνα της ζοφερής κατάστασης που αντιμετωπίζουμε. Η κριτική μας στο μεταφασιστικό ρεύμα και καθεστώς που αναδύθηκε και εδραιώθηκε τα τελευταία 15 χρόνια, σε μια περίοδο παρατεταμένης καπιταλιστικής «πολυκρίσης», της οποίας η κλιματική κρί-

πλεονάζοντες για την καπιταλιστική παραγωγή. Ωστόσο, η διαχωριστική γραμμή που καθορίζει ποιο τμήμα του πληθυσμού υπάγεται στη δικαιοδοσία του «κανονικού κράτους» και ποιο στη δικαιοδοσία του «κράτους αυθαιρεσίας» μπορεί πάντα να μετακινηθεί και να συμπεριλάβει τμήματα του ντόπιου προλεταριάτου. Εδώ χρειάζεται προσοχή, καθώς η ακροδεξιά ρητορική περί «τεχνοφασισμού», «υγειονομικού απαρτχάιντ» ή το σύνθημα «η κλιματική κινδυνολογία είναι φασισμός» κ.λπ. επιχειρούν ανάρμοστες και άκυρες συγκρίσεις μεταξύ πραγματικών αποκλεισμών (των προσφύγων από την Ασία και την Αφρική, των Παλαιστινίων στη Γάζα, των Εβραίων στη ναζιστική Ευρώπη ή των μαύρων στη Νότια Αφρική) και ανύπαρκτων (των αντιμολυσμάτων, των «λευκών χριστιανών» κ.ο.κ.). Εκτός από την προπαγανδιστική της αξία για την προσέλευση οπαδών, η τακτική αυτή εξυπηρετεί έναν πιο θεμελιώδη στόχο των μεταφασιστών: να σχετικοποιήσουν και να απονομιμοποιήσουν τις ίδιες τις έννοιες «απαρτχάιντ», «Ολοκαύτωμα», «φασισμός» κ.ο.κ.

ση είναι μια από τις πιο θεμελιώδεις μορφές, αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα της κριτικής της «κανονικής» διαχείρισης της οικολογικής κρίσης μέσα στην τρέχουσα συγκυρία, μέσω της στρατηγικής της λεγόμενης «βιώσιμης ανάπτυξης», της «κυκλικής οικονομίας», του «Green Deal» και των συναφών. Οι δύο πόλοι του «κανονικού» κράτους («δημοκρατικό τόξο») και του «κράτους αυθαιρεσίας» (μεταφασίστες κάθε χρώματος) δεν αλληλοαποκλείονται αλλά αλληλοενισχύονται. Κάθε προσπάθεια να εκφραστεί μια κοινωνική κριτική πρέπει ταυτόχρονα να στραφεί ενάντια και στους δύο. Η «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» που εγκαθιδρύεται από την καπιταλιστική κρίση και κυρίως από την οικολογική της μορφή είναι μια συσσωρευση καταστροφών και ερειπίων. Ωστόσο, η καταστροφή της πλανητικής οικολογικής ισορροπίας παραμένει και σήμερα «μια συγκεκριμένη όψη της κριτικής της πολιτικής οικονομίας».¹⁸

«Μπορεί κανείς να προβλέψει την εντροπία, αλλά όχι την εμφάνιση κάτι καινούργιου. Η θεωρητική φαντασία εξακολουθεί να έχει ως στόχο το να διακρίνει, σε ένα παρόν που συνθλίβεται από την πιθανότητα του χειρότερου σεναρίου, τις πολύπλευρες δυνατότητες που ωστόσο παραμένουν ανοιχτές».¹⁹ Σε ό,τι μας αφορά, συνεχίζουμε να βλέ-

18. Καταστασιακή Διεθνής, *Το αληθινό σχίσμα στη Διεθνή*, Ελεύθερος Τύπος, 1981.

19. Jaime Semprun και René Riesel, «Catastrophism, Disaster Management and Sustainable Submission», 2008. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://libcom.org/article/catastrophism-disaster-management-and-sustainable-submission-rene-riese-and-jaime-semprun>

που με τις δυνατότητες που μπορούν να ανοίξουν οι ταξικοί και κοινωνικοί αγώνες ενάντια στον κόσμο του κεφαλαίου, οι οποίες οφείλουν αναγκαστικά να απορρίψουν οτιδήποτε σχετίζεται με τη διαίωνιση της κυριαρχίας του κράτους και τον εθνικισμό.

28 Ιανουαρίου 2024

Μέλη της παραστρατιωτικής οργάνωσης PMU (Μονάδες Λαϊκής Κινητοποίησης) στο Ιράκ